

nem accipiat, illam expectet. Et quod si præter hanc legem alterius matrimonii commercio a priore abrupti aliqui velint, idque non secundum observationem in Novella centesima decimasextima de oxoribus eorum, qui in expeditione sunt relata, fiat: sciunt illi, quod postea in dicta constitutione penis subiacent. Insuper etiam (quemadmodum diximus) ut si qui servitutis ærumnas sustinet, liberetur, suum si velit membrum recipiat, licebit.

CONSTIT. XXXIV.

DE TUTORE QUI PUPILLAM SUAM VITIAT¹.

Idem Imperator eidem Styliano.

Nefaria res est, si illi, de quibus ea expectatio fuerat quasi probi futuri essent, quum ab illis qui talem de ipsis opinionem conceperant, jam aliqua fide digni habitu sint, pro bonis atque fidei inimicos et infidos se exhibeant. In illis autem quibus pupillarum obvenit cura, si, cum pupillis salutariter prospicere debeant, ipsorum eversiones existant, tanto id scelus gravius est, quanto illorum fides ab iis, qui id ipsis injunxerunt, major iudicata est. Constat enim, quod parens persuasum habens, quos pupillaris ætatis reliquit liberos, ab eo cui cura committenda est, paternum patrocinium sensuros, eam cui ita fidei, demandat. Recte igitur superiores fecere, qui pro patre conservatoreque pupillæ deprehensum vitiatorem punierunt. Deportationi² enim hunc subiiciunt, ac bonorum privatione mulctant. Verum in decora specie decorum non servarunt, neque ullam injuria affectæ gravius passæ puellæ, ut illius infortunio succurrerent, suscepisse curam videntur, dum vitiatioris bona in fisco statuunt esse inferenda: non animadvertentes hinc fieri, ut ulcisci quidem injuriam velle, sed in proposito non persistere existimant. Ubi enim injurie ultio quando injuria affecto damnum injuria datum non resarcitur, neque qua tenetur calamitatem legis auxilio effugit? Quale autem calamitatis puellæ est effugium, quando non modo infortunii compensationem non invenit, sed lucrum etiam progressu ætatis ex suo dedecore atque infamia paratum esse videt? Ut igitur hoc lege, tanquam probrum aliquod reprehensione affricatum purgemus, ut vitiatioris bona in fisco deferantur, abrogamus: jubemus autem, ut eo concedant, quo ipsorum dominus injuriam et infortunium proferat.

CONSTIT. XXXV.

DE RAPTORIS VIRGINIS, EORUMQUE QUI IN RAPTO ADFUERUNT, POENA¹.

Idem Imperator eidem Styliano.

Neque quod ecclesiasticæ legi rebellemus, neque quod civilem simpliciter collidamus, hanc adversus virginis raptorem sententiam profertur: sed posteaquam velut via quadam rebus humanis conducibili investigata, commiseratione sacræ legis id malum quasi inolescere, civilis vero legis austeritate suppressi, cognovimus: in eam sententiam, unde rerum statui plus subsidii esset, inclinavimus. Vult autem civilis lex², ut non solum qui per raptum et vim virginem ingenuam stupravit, morti addicatur, insuperque supra mortis adjudicationem bonis privetur, verum etiam qui in scelere adjumento fuerunt, eandem et penam et multam sustineant: idque tum etiam, quum voluntarie se mulier raptoris dedit. Quia et ejus patrem, si facti conscius fuerit, deportatione punit. Neque vero tunc solum, sed etiam, si quum quo tempore raptum committeretur, ejus rei ignarus fuerit, filioliæ vitiationem postmodum parvi pendat, reoque iudicium remittat, aut istiusmodi matrimonium approbet, in incuriæ penam deportationem sustinet. Atque hæc quidem veteribus placuere. Verum sempiternæ memoriæ pater noster non tantum in mulieris raptum, verum etiam in circumstantias oculos dirigens, ad illam sententiam accommodat ac sancit, ut si cum armis, sive gladiis, aliisve nonnullis præter gladium lethalibus raptus commissus sit; qui raptum fecit, gladio puniatur: utpote qui eo quod cum armis ad id factum processerit, neque ab homicidio immunis sit: qui vero suppetias tulerint, factive perpetratores susceperint, naso mutilentur, verberentur, et cule tenus tondeantur. Quando autem arma violentiæ adhibita non essent, ut mor-

CONSTIT. XXXIV. — 1. Mutat. L. un. C. si quis eam, cuius tutor fuerit, corrupit. — 2. d. l. un.
CONSTIT. XXXV. — 1. Mutat. L. un. C. de raptu virgin. addit. N. 143. N. 140. — 2. d. l. un. — 3. Fac. N. 124, c. 15. — 4. d. l. un.

tem sententia non spectet, quod nempe tunc homicidium locum non habuerit: sed raptus auctor manus³ mutilatione periclitetur; qui vero ministerium præbuerint, alioquin se isti rei immiscuerint, verberibus, tonsura et deportatione penas pendant. Ac sane corporalis pena hæc est descriptio: quod vero ad pecuniariam attinet, ne à primitiva legislatione⁴ mutetur, ejusque effectum retineat, permittitur. Atque hæc quidem pater noster sancit, quorum et nos approbaticem sententiam suscipientes, legislationem illam et in præsens et in futurum auctoritate et affectu ob-signavimus.

CONSTIT. XXXVI.

UT CAPTIVI FILIUS HERES SIT¹.

Idem Imperator eidem Styliano.

Si reipubl. sustentaculum² atque fundamentum sunt leges, certe ut illa in tuto sit, sanitatem leges conservare oportet. Legis autem sanitatem quid aliud, quam æquitatem quis dicat? Circa hanc itaque, quo leges, quæ rempublicam nostram gubernant, æqualiter sese habeant, cogitationes nostras obvertentes legem illam³ quæ eum qui ex duobus captivis natus est heredem bonorum ejus parentis qui apud hostes mansit, fieri non vult: hanc (inquam) legem, ne legum sanitatem (quæ æquitas est) privetur, periclitari animadvertentes, illam ad sanitatem transformare voluimus. Nam quod injuste istud statuat, non difficile cognitu est. Quam enim vim locorum natura ad ascribendam filio hereditatem habet? Neque vero hoc quisquam objiciat, quod quum parens servus sit, propter servilem conditionem filius exheres erit. Quomodo enim civilis lex, quæ, si captivum liberari contigisset, illum liberum agnosceret, ex eo natum liberum heredem esse non permittit: sed qui apud hostes est, servo bonorum administrationem dabit, tum etiam ad quem captivi bona aliquis pertinere putabit? Ad cognationem? At quomodo servitus existens his ad hereditatem introitum non præcludit? Aut quomodo, quibus permisum est, non longe prius heredes esse licebit? An vero fisco danda erunt? Verum quomodo manifesta illa injuria non est? Si etenim rationi consonum est, ut captivorum liberi e publico subsidium sentiant: quomodo captivi filium bonis privari, illaque fisco attribui, non perquam evidens injuria est? Quod si sæpenumero, quum nonnulli parentes graviter conscientia abusi, atque ideo penis subjecti, acerbique e vivis sublatis sunt, liberi eorum substantiæ domini esse lege non⁴ prohibentur: quæ ratio est, quamobrem quando pium propositum parentes decorat (et quidem in fidei testimonium effusus sanguis, ut eximius ipsorum animus magnusque spiritus ipsis etiam impiis miraculo esset, persepe effecti) liberi facultatem ipsorum domini esse non permittantur? Nequaquam itaque constitutio illa⁵ sana esse nostræ majestati videtur: eaque propter sanctimus, uti deinceps, sive quum civilitatis caligine circumfusi parentes essent, in lucem prodit filius, sive etiam in libertatis splendore ipsum mater peperit, parentum substantiæ heres sit: idque sive ambobus parentibus e civilitatis vinculis liberari contingeret, aut non: sive quum unus eorum libertatem nactus sit, alter in calamitatis vinculis vitam finiet: sive denique uterque parens in captivitate morietur, extra quam si mortem testamento condendo præveniant. Tunc enim illi quos testator voluerit, heredes erunt: tamen ut trientis legitimum subsidium filio servetur.

CONSTIT. XXXVII.

* UT DOMINI TESTAMENTO MANUMISSUS, SI ILLUM DECESSISSE ADITAMQUE EJUS HEREDITATEM ESSE IGNOTUM, TESTARI POSSIT¹.

Idem Imperator eidem Styliano.

Præsentem etiam legi plena absolute deficienti, ejus quod deest additione decoram formam imponimus. At autem², servum qui quum domini sui testamento liber esse jussus sit, id ignorat, ideoque in certis rationibus libertatem obtinet, interea nequaquam propter ignorantiam libertate privari, sed in libertate vivere: ut autem tanquam liber testetur, ipsum potestatem non habere: quasi videlicet illam præsentem, quam libertatem dedit, hanc ipsi perpetuo competere. Quom enim illi ut libero de rebus suis testandi facultas non sit, quod non ad pristinum

CONSTIT. XXXVI. — 1. Abrogat. L. 1. C. de postum. reversit. — 2. Adde L. 2. D. de legib. N. 165, in pr. — 3. d. l. 1. — 4. L. 7. pr. D. de bon. damnat. N. 17, c. 13; N. 154, c. ult. — 5. d. l. 1. C. de postum. reversit.
CONSTIT. XXXVII. — 1. Abrogat. L. 14. D. qui testam. facere poss. — 2. d. l. 14.

servitutem redit? Nos itaque dicimus, posteaquam gradum statumque vite liberum præbuit lex, illam etiam³ alia quæ libertatem comitantur, præbuerunt. Nam si ipsum facere quæ hominibus liberis duntaxat licent, prohibere oportebat, ipsa vero id non prohibuit, sed dignum illum qui istæc faciat judicavit: quare item istis actionibus quæ proprie libertatis dignitati competunt, illum non dignabitur? Esto igitur libertate donatus, revera liber, statutoque de rebus quas illi dominus eximias dedit, quomodocumque visum sit. Non decet enim, ut qui libertatis dignitatem manifeste accepit, ob incertam⁴ suspicionem ignominia afficiatur, atque a testando arceatur.

CONSTIT. XXXVIII.

* UT IMPERATORIS SERVI DE REBUS SUIS QUOMODO VELINT, STATUERE POSSINT.

Idem Imperator eidem Styliano.

Hoc quoque, quanquam plausibile præ se speciem (legalem nempe ordinationem) ferat: æquitatem mihi tamen, excedere videtur. Dico autem, quod servus de rebus suis statuere¹ non permittitur: sed quæ laboribus suis arduisque (ut conciere licet) molestiis quæsierint, ea cujusque domini manus colligunt. Ac sane mirari subit, quomodo ab initio lata lex nihil moderationis neque æquitatis huic rei attribuerit. Verumtamen ii e quibus nata ista lex est, atque adeo lex ipsa ab aliis, ut cujusque voluntas feret, adprobantur. Ego autem nequaquam illos probo, neque illud placitum in servis meis obtinere sinam: sed contra, plenam ipsis administrandarum rerum suarum potestatem facio. Ex hoc itaque tempore in omnem posteritatem imperatoris servi rerum suarum revera domini sunt: ita sane, ut sive sani sint, sive ægroti mortem imminere putent, de rebus suis pro arbitrio statuendi potestate non priventur: neque servitutis nomine ex rerum quas possederint dominio expellantur. De imperatoris igitur servis hæc noviter lata lex esto, vigoremque habeto. Magistratibus autem reliquæque plebi, si huic nostro placito acquiescere nolint, ad veterem de servilibus bonis legem respicere fas esto.

CONSTIT. XXXIX.

UT PRODIGUS QUÆ EX RE IPSIUS SINT¹, FACERE POSSIT.

Idem Imperator eidem Styliano.

Mortalium nemo ad eam absolute pervenit, ut non obnoxie aliquando res suas gerat: neque quisquam (ni fallor) ita desipit, quin crebro sibi utilis esse possit. Neque enim qui in omnibus prudentiæ suæ fidit, hunc omnia irreprehensibiliter facere sinit Deus: neque idem, cum creator creatureque suæ curator sit, mentis inopem per omnia ex imprudentia frustrari permittit. Præfatus hoc sum propter illam legem², quæ prodigum de rebus suis quicquam aut velle aut statuere omnibus modis prohibet. Quam quidem legem, conjunctis in res gestas oculis, pro illarum ratione, non autem ita simpliciter sancire: et si quid inutiliter gestum esset, non admittere: in quo vero aliqua utilitas videretur, id suscipere oportebat. Nunc vero nihil istiusmodi præscribit, sed in universum prodigo de rebus suis consultandi potestatem admittit; id nos recto iudicio non convenire suspicari, legem illam relaxantes, statuimus, ut quæ iudicium erroneum quodque prodigum designet, dicet, neque approbatione, neque confirmatione digna habeantur: quæ vero ad utilitatem spectent, suscipiantur, atque nequaquam reprobandur. Quid enim, si prodigus aut hereditatem necessariis suis relinquere, aut pauperibus sua distribuere, aut denique gravem servitutis torquem servorum cervicibus adimere velit? An ideo quod prodigus est, id illi non licere velle dicendum? Quid, si quum prædium damnosum habeat, alter quispiam, qui vitio mæderi possit, majore pretio quam quanti prædium sit, id emere, ipsumque damno levare velit? An prodigalitas, quo minus ille sibi consulat, utiliterque negotietur, impedit? At rationem non video. Quod itaque dixi, rerum gestarum conditio observator: et si in ea prodigi mores non conspiciantur, quod actum est ratum esto: si vero a

3. Arg. L. 2. D. de jurisdict. — 4. Fac. d. L. 14, in fin.; L. 15. D. qui testam. fac. poss. l. 1. pr. D. de leat. 2.
CONSTIT. XXXVIII. — 1. L. 16, pr. l. 19. D. qui testam. facere.
CONSTIT. XXXIX. — 1. Mutat. § 1. Inst. quib. non est permis. fac. testam. l. 1. D. de curatorib. l. 18. D. qui testam. — 2. d. § 2, d. l. 1. d. L. 18.

CONSTIT. XL.

UT CAPTIVI TESTAMENTI FACIENDAM HABEANT¹.

Idem Imperator eidem Styliano.

Qui olim edendis legibus operam navare, cum multa ad res humanas recte moderandas in medium protulerint, locuplesque benignitas suæ testimonium (leges nempe, secundum quas respublica concinno in statu conservatur) reliquerint: tum haud scio qua ratione fecerint, ut de captivis tractatus, quibus de rebus suis statuendi potestatem non faciunt, reliquæ ipsorum benignitati non responderet. Quæ enim de testamentis ipsorum legislatio complectitur, valde comiter ac benigne constituta sunt. Nam quod statuerunt, ut interdum quando² inopia testium laboraretur, a minore etiam testium numero testamentum obsignaretur: quin et nullis³ adhibitis testibus, persepe tamen testamentum ratum haberetur, quemadmodum de⁴ iis qui in acie occubunt constitutum est: permagnam sane benignitatis est argumentum. At de captivis placitum jam dictorum non esse simile, neque ex eadem benignitate prognatum videtur. Quod namque de rebus suis constituere illis non permittunt: non solum non benignum aliquid de ipsis decreverunt, verumtamen ipsam captivitatem alio modo intendunt. Quomodo enim rursus illos in captivitatem non ducunt? aut quomodo malum irrecrabilisque tristitia non adaugetur, et morte acerbiorum in corde captivus non circumferens aculeum, rebus excedit humanis: quando non modo in captivitate vitam finit: verumtamen si qua apud contribules bona habet, de his illi constituendi potestas non est: sed suis rebus tanquam alienis expellitur: et quæ suis laboribus quæsierit, proque quibus suscepto periculo in captivorum infortunium incidit, ab horum dispensatione eicitur? Quomodo item, si quos necessarios captivus habet, ut liberos, uxorem, fratres, aut alios, quos ad ipsius hereditatem lex vocat, ii non similiter omnes obversis in hereditatem ab intestato ad se devolvendam oculis, curam liberandi captivi, illius consequendæ spe non omittunt? Novimus siquidem res humanas, ut pauci admodum verum amorem conservent, ejusque unius gratia ad opitulandum calamitate implicitis perpaucorum animus excitetur. Atqui spe nanciscendæ ejusdam remunerationis ad ferendum indigentibus auxilium procedant, horum sane longe maximus est numerus. Quæ re itaque moti cognatus aliusque quispiam captivorum suscipiant curam? Si quidem statuendi facultas de rebus suis ipsis esset, nonnulli laborem damnosum sibi non futurum reputantes, non segniter illum susceperunt. Cogitent etenim (ut verisimile est) si aut conatus ipsorum ad finem deduceretur, captivique libertatem consequerentur, se munus aliquod esse pro opera sua et labore accepturos, aut etiam si conatus finem mors præveniens, captivum de medio tolleret, illum in testamento suo eum qui ipsius curam habuisset, majore portione quam illos qui ipsum neglexissent dignaturum. Non enim immemorem fore ipsum, neque labores nihili facturum arbitrentur. Hæc igitur ratione (quemadmodum dixi) futuram esset, uti aliqui non indiligenter ad liberandorum captivorum curam sese erigerent. Nunc vero cum hi testari prohibeantur, illi autem ab intestato heredes in bona concedant: haud scio, si, qui pro liberatione labores suscipiat, quisquam inveniri possit. Successionis enim ab intestato spes metusque ne in vanum laboretur: si forte liberationem mors prævertat, captivumque rebus humanis eximat, homines tardiores (ut ne prorsus animo alienos dicam) ad id aggrediendum facit. Quod sane non itidem contingeret, si lex illorum testamenta irrita non faceret. Jam vero si liberanda animæ pretium propriæ cujusque facultates sunt, quomodo non in hoc etiam captivi injuriam longe maximam sustinent, quod dum non sinuntur a lege de rebus suis statuere, etiam si velint pro animabus suis nihil rerum suarum erogare possint? Ad hæc porro cum liberationis ratio hinc absurditatem contrahat, tum vero multo absurdissimum est, quod dum testandi facultas captivis non datur, frequenter illi qui inimicissimi fuissent, quosque ipsi, si viverent, ne aspiciere quidem sustinerent, illorum facultatum domini existant. Quæ quæso re quid possit esse turpius? Hoc igitur quum hunc ad modum sese habeat, non negligi debere majestati nostræ visum est: sed quemadmodum in aliis pro viribus divinitus nobis datis, ut recte respublica nostra gubernetur sollicitè egimus: sic et de captivis

CONSTIT. XL. — 1. Abrogat. § ult. Inst. quib. non est permis. fac. testam. l. 8. pr. D. qui testam. fac. poss. l. 10. D. de testam. milit. — 2. L. ult. vers. in illis vero locis, C. de testamentis. — 3. Immo vide § 1, vers. si ergo miles, Inst. de militari testam. l. 24. D. de testam. milit. — 4. L. 15, in fin. C. d. t.

nem accipiat, illam expectet. Et quod si præter hanc legem alterius matrimonii commercio a priore abrumpti aliqui velint, idque non secundum observationem in Novella centesima decimaseptima de uxoris eorum, qui in expeditione sunt relata, fiat: sciunt illi, quod positus in dicta constitutione penis subjacebunt. Insuper etiam (quemadmodum diximus) ut si qui servitutis ærumnas sustinet, liberetur, suum si velit membrum recipiat, licebit.

CONSTIT. XXXIV.

DE TUTORE QUI PUPILLAM SUAM VITIAT.

Idem Imperator eidem Styliano.

Nefaria res est, si illi, de quibus ea expectatio fuerat quasi probi futuri essent, quum ab illis qui talem de ipsis opinionem conceperant, jam aliqua fide digni habitus sint, pro bonis atque fidis inimicos et infidos se exhibeant. In illis autem quibus pupillarum obvenit cura, si, cum pupillis salutariter prospicere debeant, ipsorum eversiones existant, tanto id scelus gravius est, quanto illorum fides ab iis, qui id ipsis injunxerunt, major judicata est. Constat enim, quod parens persuasum habens, quos pupillaris ætatis reliquit liberos, ab eo cui cura committenda est, paternum patrocinium sensuros, eam cui ita fudit, mandat. Recte igitur superiores fecere, qui pro patre conservatoreque pupillæ deprehensum vitiatorem punierunt. Deportationem enim hunc subjiciunt, ac bonorum privatione mulctant. Verum in decora specie decorum non servarunt, neque ullam injuria affectæ gravitate passæ puellæ, ut illius infortunio succurrerent, suscepisse curam videntur, dum vitioris bona in fisco statuunt esse inferenda: non animadvertentes hinc fieri, ut ulcisci quidem injuriam velle, sed in proposito non persistere existimentur. Ubi enim injuriæ ultio quando injuria affecto damnus injuria datum non resarcitur, neque qua tenetur calamitatem legis auxilio effugit? Quale autem calamitatis puellæ est effugium, quando non modo infortunii compensationem non invenit, sed lucrum etiam progressu ætatis ex suo dedecore atque infamia paratum esse videt? Ut igitur hoc lege, tanquam probrum aliquod reprehensione affricatum purgemus, ut vitioris bona in fisco deferantur, abrogamus: jubemus autem, ut eo concedant, quo ipsorum dominus injuriam et infortunium projecit.

CONSTIT. XXXV.

DE RAPTORIS VIRGINIS, EORUMQUE QUI IN RAPTO ADFUERUNT, POENA.

Idem Imperator eidem Styliano.

Neque quod ecclesiasticæ legi rebellemus, neque quod civilem simpliciter collidamus, hanc adversus virginis raptorem sententiam profertur: sed posteaquam velut via quadam rebus humanis conducibili investigata, commiseratione sacra legis id malum quasi insolenscere, civilis vero legis austeritate suppressi, cognovimus: in eam sententiam, unde rerum statui plus subsidii esset, inclinavimus. Vult autem civilis lex, ut non solum qui per raptum et vim virginem ingenuam stupravit, morti addicatur, insuperque supra mortis adjudicationem bonis privetur, verum etiam qui in scelere adjumento fuerunt, eandem et penam et multam sustineant: idque tum etiam, quum voluntarie se mulier raptori delidit. Quin et ejus patrem, si facti conscius fuerit, deportatione punit. Neque vero tunc solum, sed etiam, si quum quo tempore raptus committeretur, ejus rei ignarus fuerit, filioli vitiationem postmodum parvi pendat, reoque judicium remittat, aut istiusmodi matrimonium approbet, in incuriæ penam deportationem sustinet. Atque hæc quidem veteribus placuere. Verum sempiternæ memoriæ pater noster non tantum in mulieris raptum, verum etiam in circumstantias oculos dirigens, ad illam sententiam accommodat ac sancit, ut si cum armis, sive gladiis, aliisve nonnullis præter gladium lethalibus raptus commissus sit: qui raptum fecit, gladio puniatur: utpote qui eo quod cum armis ad id factum processerit, neque ab homicidio immunis sit: qui vero suppetias tulerint, factive perpetratores susceperint, naso mulientur, verberentur, et cute tenus fondeantur. Quando autem arma violentiæ adhibita non essent, ut mor-

CONSTIT. XXXIV. — 1. *Metat. l. un. C. si quis eam, cuius tutor fuerit, corrupit.* — 2. *d. l. un.*
CONSTIT. XXXV. — 1. *Metat. l. un. C. de raptu virginis; add. N. 143. N. 150.* — 2. *d. l. un.* — 3. *Fac. N. 134, c. 13.* — 4. *d. l. un.*

tem sententia non spectet, quod nempe tunc homicidium locum non habuerit: sed raptus auctor manus mutilatione periclitetur; qui vero ministerium præbuerint, alioquin se isti rei immiscuerint, verberibus, tonsura et deportatione penas pendant. Ac sane corporalis poenæ hæc est descriptio: quod vero ad pecuniariam attinet, ne à privata legislatione mutetur, ejusque effectum retineat, permittitur. Atque hæc quidem pater noster sancit, quorum et nos approbaticem sententiam suscipientes, legislationem illam et in præsens et in futurum auctoritate et affectu ob-signavimus.

CONSTIT. XXXVI.

UT CAPTIVI FILIUS HERES SIT.

Idem Imperator eidem Styliano.

Si reipubl. sustentaculum atque fundamentum sunt leges, certe ut illa in tuto sit, sanitatem leges conservent oportet. Legis autem sanitatem quid aliud quam æquitatem quis dicat? Circa hanc itaque, quo leges, quæ rempublicam nostram gubernant, æqualiter sese habeant, cogitationes nostras obvertentes legem illam quæ eum qui ex duobus *captivis natus est* heredem bonorum ejus parentis qui apud hostes mansit, fieri non vult: hanc (inquam) legem, ne legum sanitate (quæ æquitas est) privetur, periclitari animadvertentes, illam ad sanitatem transformare volumus. Nam quod injuste istud statuatur, non difficile cognitum est. Quam enim vim locorum natura ad adscribendam filio hereditatem habet? Neque vero hoc quisquam objiciat, quod quum parens servus sit, propter servilem conditionem filius exheres erit. Quomodo enim civilis lex, quæ si captivum liberari contigerit, illum liberum agnosceret, ex eo natum liberum heredem esse non permittit: sed qui apud hostes est, servo bonorum administrationem dabit, tum etiam ad quem captivi bona aliquis pertinere putabit? Ad cognoscere? At quomodo servitus obstans his ad hereditatem introitum non præcludit? Aut quomodo, quibus permissum est, non longe prius heredes esse licebit? An vero fisco danda erunt? Verum quomodo manifesta illa injuria non est? Si etenim rationi consonum est, ut captivorum liberi e publico subsidio sentiant: quomodo captivi filium bonis privari, illaque fisco attribui, non perquam evidens injuria est? Quod si sæpenumero, quum nonnulli parentes graviter consentia abusi, atque ideo penis subjecti, acerbeque e vivis sublatis sunt, liberi eorum substantiæ domini esse lege non prohibentur: quæ ratio est, quamobrem quando pius propositum parentes decorat (et quidem in fidei testimonium effusus sanguis, ut eximius ipsorum animus magnusque spiritus ipsis etiam impiis miraculo esset, persæpe effecti) liberi facultatem ipsorum domini esse non permittantur? Nequaquam itaque constitutio illa sana esse nostræ majestati videtur: eaque propter sancimus, uti deinceps, sive quum captivitatis caligine circumfusi parentes essent, in lucem prodit filius, sive etiam in libertatis splendore ipsam mater peperit, parentum substantiæ heres sit: idque sive ambobus parentibus e captivitatis vinculis liberari contingeret, aut non: sive quum unus eorum libertatem nactus sit, aliter in calamitatis vinculis vitam finiet: sive denique uterque parens in captivitate morietur, extra quam si mortem testamento condendo præveniant. Tunc enim illi quos testator voluerit, heredes erunt: tamen ut trientis legitimum subsidium filio servetur.

CONSTIT. XXXVII.

* UT DOMINI TESTAMENTO MANUMISSUS, SI ILLUM DECESSISSE ADITAMQUE EJUS HEREDITATEM ESSE IGNORET, TESTARI POSSIT.

Idem Imperator eidem Styliano.

Præsentem etiam legi plena absolute deficienti, ejus quod deest additione decoram formam imponimus. At autem, servum qui quum domini sui testamento liber esse jussus sit, id ignorat, ideoque in certis rationibus libertatem obtinet, interea nequaquam propter ignorantiam libertate privari, sed in libertate vivere: ut autem tanquam liber testatur, ipsam potestatem non habere: quasi videlicet illam peniteat, quam libertatem dedit, hanc ipsi perpetuo competere. Quum enim illi ut libero de rebus suis testandi facultas non sit, quomodo non ad pristinam

CONSTIT. XXXVI. — 1. *Atrogat. l. 1. C. de postum. reservat.* — 2. *Add. l. 2. D. de legib. N. 165, in pr. — 3. d. l. 1. — 4. l. 7. pr. D. de bon. damnat. N. 17, c. 11; N. 134, c. ult. — 5. d. l. 1. C. de postum. revers.*
CONSTIT. XXXVII. — 1. *Atrog. l. 14. D. qui testam. facere poss. — 2. d. l. 14.*

servitutem redit? Nos itaque dicimus, posteaquam gradum statumque vitæ liberum præbuit lex, illam etiam alia quæ libertatem comitantur, præbitorum. Nam si ipsum facere quod hominibus liberis duntaxat licent, prohibere oportebat, ipsa vero id non prohibuit, sed dignum illum qui istæc faciat judicavit: quare item istis actionibus quæ proprie libertatis dignitati competunt, illum non dignabitur? *Esto igitur libertate donatus, revera liber, statutoque de rebus quas illi dominus eximias dedit, quomodocumque visum sit. Non decet enim, ut qui libertatis dignitatem manifeste accepit, ob incertam suspicionem ignominia afficiatur, atque a testando arceatur.*

CONSTIT. XXXVIII.

* UT IMPERATORIS SERVI DE REBUS SUIS QUOMODO VELINT, STATUERE POSSINT.

Idem Imperator eidem Styliano.

Hoc quoque, quanquam plausibilem præ se speciem (legalem nempe ordinationem) ferat: æquitatem mihi tamen excedere videtur. Dico autem, quod servis de rebus suis statuere non permittitur: sed quæ laboribus suis arduisque (ut conicere licet) molestiis quasierint, ea cujusque domini manus colligunt. Ac sane mirari subit, quomodo ab initio lata lex nihil moderationis neque æquitatis huic rei attribuerit. Verumtamen ii e quibus nata ista lex est, atque adeo lex ipsa ab aliis, ut cuiusque volentes feret, approbantur. *Ego autem* nequaquam illos probo, neque illud placitum in servis meis obtinere sinam: sed contra, plenam ipsis administrandarum rerum suarum potestatem facio. Ex hoc itaque tempore in omnem posteritatem imperatoris servi rerum suarum revera domini sunt: ita sane, ut sive sani sint, sive agroti mortem imminere possent, de rebus suis pro arbitrio statuendi potestate non priventur: neque servitutis nomine ex rerum quas possiderint dominio expellantur. De imperatoris igitur servis hæc noviter lata lex esto, vigoremque habeto. Magistratibus autem reliqueque promiscue plebi, si huic nostro placito acquiescere nolint, ad veterem de servilibus bonis legem respicere fas esto.

CONSTIT. XXXIX.

UT PRODIGUS QUÆ EX RE IPSIUS SINT, FACERE POSSIT.

Idem Imperator eidem Styliano.

Mortalium nemo ad eam absolute pervenit, ut non obnoxie aliquando res suas gerat: neque quisquam (ni fallor) ita desipit, quin crebro sibi utilis esse possit. Neque enim qui in omnibus prudentiæ suæ fudit, hunc omnia irreprehensibiliter facere sinit Deus: neque idem, cum creator creaturæque suæ curator sit, mentis inopem per omnia ex imprudentia frustrari permittit. Præfatus hoc sum propter illam legem, quæ prodigum de rebus suis quicquam aut velle aut statuere omnibus modis prohibet. Quam quidem legem, conjunctis in res gestas oculis, pro illarum ratione, non autem ita simpliciter sancire: et si quid inutiliter gestum esset, non admittere: in quo vero aliqua utilitas videretur, id suscipere oportebat. Nunc vero nihil istiusmodi præscribit, sed in universum prodigo de rebus suis consultandi potestatem adimit: id nos recto iudicio non convenire suspicari, legem illam relaxantes, statuimus, ut quæ iudicium erroneum quodque prodigum designat, dicet, neque approbatione, neque confirmatione digna habeantur: quæ vero ad utilitatem spectent, suscipiantur, atque nequaquam reprobandentur. Quid enim, si prodigus aut hereditatem necessariis suis relinquere, aut pauperibus sua distribuere, aut denique gravem servitutis torquem servorum cervicibus adimere velit? An ideo quod prodigus est, id illi non licere velle dicendum? Quid, si quum prædium damnosum habeat, alter quispiam, qui vitio mereri possit, majore pretio quam quanti prædium sit, id emere, ipsumque damno levare velit? An prodigalitas, quo minus ille sibi consulat, utiliterque negotietur, impedit? At rationem non video. Quod itaque dixi, rerum gestarum conditio observator: et si in ea prodigi mores non conspiciantur, quod actum est ratum esto: si vero a

3. *Arg. l. 2. D. de iurisdic. — 4. Fac. d. l. 14, in fin.; l. 15. D. qui testam. fac. poss. l. 1, pr. D. de legal. 3.*
CONSTIT. XXXVIII. — 1. *L. 16, pr.; l. 19. D. qui testam. facere.*
CONSTIT. XXXIX. — 1. *Metat. l. 2. Inst. quib. non est permis. fac. testam.; l. 1. D. de curatorib.; l. 18, D. qui testam. — 2. d. l. 2, d. l. 1. d. l. 18.*

prudenti rerum gestione aberratum esse appareat, id neque approbatione neque confirmatione dignum habetor.

CONSTIT. XL.

UT CAPTIVI TESTAMENTI FACTIONEM HABEANT.

Idem Imperator eidem Styliano.

Qui olim edendis legibus operam navavere, cum multa ad res humanas recte moderandas in medium protulerint, locuplesque benignitatis sue testimonium (leges nempe, secundum quas respublica concinno in statu conservator) reliquerint: tum haud scio qua ratione fecerint, ut de captivis tractatus, quibus de rebus suis statuendi potestatem non faciunt, reliquæ ipsorum benignitati non responderet. Quæ enim de testamentis ipsorum legislatio complectitur, valde comiter ac benigne constituta sunt. Nam quod statuerunt, ut interdu quando inopia testium laboraretur, a minore etiam testium numero testamentum obsignaretur: quin et nullis adhibitis testibus, persæpe tamen testamentum ratum haberetur, quemadmodum de his qui in acie occumbunt constitutum est: permagnam sane benignitatis est argumentum. At de captivis placitum jam dictorum non esse simile, neque ex eadem benignitate prognatum videtur. Quod namque de rebus suis constituere illis non permittunt: non solum non benignum aliquid de ipsis decreverunt, verumetiam ipsam captivitatem alio modo intendunt. Quomodo enim rursus illos in captivitatem non ducunt? aut quomodo malum irrecreabilem tristitia non adaugetur, et morte acerbiorum in corde captivus non circumferens aculeum, rebus excedit humanis: quando non modo in captivitate vitam finit: verumetiam si qua apud contribules bona habet, de his illi constituendi potestas non est: sed suis rebus tanquam alienis expellitur: et quæ suis laboribus quasierit, proque quibus suscepto periculo in captivorum infortunium incidit, ab horum dispensatione ejicitur? Quomodo item, si quos necessarios captivum habet, ut liberos, uxorem, fratres, aut alios, quos ad ipsius hereditatem lex vocat, ii non similiter omnes olversis in hereditatem ab intestato ad se devolvendam oculis, curam liberandi captivi, illius consequendæ spe non omittent? Novimus siquidem res humanas, ut pauci admodum verum amorem conservent, ejusque unius gratia ad opitulandum calamitate implicitis perpaucorum animis excitetur. Atqui spe nanciscendæ cujusdam remunerationis ad ferendum indigentibus auxilium procedant, horum sane longe maximum est numerus. Quæ re itaque moti cognatus aliusque quispiam captivorum suscipiant curam? Si quidem statuendi facultas de rebus suis ipsis esset, nonnulli laborem damnosum sibi non futurum reputantes, non segnitè illum suscepturi essent. Cogitarent etenim (ut verisimile est) si aut conatus ipsorum ad finem deduceretur, captivique libertatem consequerentur, se munus aliquod esse pro opera sua et labore accepturos, aut etiam si conatus finem mors præveniens, captivum de medio tolleret, illum in testamento suo eum qui ipsius curam habuisset, majore portione quam illos qui ipsum neglexissent dignaturum. Non enim immemorem fore ipsum, neque labores nihili factorum arbitrentur. Hæc igitur ratione (quemadmodum dixi) futurum esset, uti aliqui non indiligenter ad liberandorum captivorum curam sese erigerent. Nunc vero cum hi testari prohibeantur, illi autem ab intestato heredes in bona concedant: haud scio, si, qui pro liberatione labores suscipiat, quisquam inveniri possit. Successionis enim ab intestato spes metusque ne in vanum laboretur: si forte liberationem mors prævertat, captivumque rebus humanis eximat, homines tardiores (ut ne prorsus animo alienos dicam) ad id aggrediendum facit. Quod sane non itidem contingeret, si lex illorum testamenta irrita non faceret. Jam vero si liberandæ animæ pretium propriæ cujusque facultates sunt, quomodo non in hoc etiam captivi injuriam longe maximam sustinent, quod dum non sinuntur a lege de rebus suis statuere, etiamsi velint pro animabus suis nihil rerum suarum erogare possint? Ad hæc porro eam liberationis ratio hinc absurditatem contrahat, tum vero multo absurdissimum est, quod dum testandi facultas captivis non datur, frequenter illi qui inimicissimi fuissent, quosque ipsi, si viverent, ne aspiciere quidem sustinerent, illorum facultatum domini existant. Quæ quæso re quid possit esse turpius? Hoc igitur quum hunc ad modum sese habeat, non negligi debere majestati nostræ visum est: sed quemadmodum in aliis pro viribus divinitus nobis datis, ut recte respublica nostra gubernetur solliciti egimus: sic et de captivis

CONSTIT. XL. — 1. *Atrog. l. ult. Inst. quib. non est permis. fac. testam.; l. 8, pr. D. qui testam. fac. poss.; l. 10, D. de testam. milit.; l. 2, l. ult. vers. in illis vero locis, C. de testamentis. — 3. Immo vide 2, vers. si ergo miles, Inst. de militari testam.; l. 24, D. de testam. milit. — 4. l. 15, in fin. C. d. 4.*